

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Siedziby właścicieli ziemskich na ziemi swarzędzkiej oraz właściciele dworów i folwarków w okolicy Swarzędza

W tym cyklu artykułów przybliżających naszą historię, autor – Pan Antoni Kobza – opowiada Państwu o siedzibach właścicieli ziemskich na ziemi swarzędzkiej. Poznajmy zarówno historię samych budowli, jak i losy dawnych mieszkańców dworów i folwarków w okolicy Swarzędza. Dziś dzieje dworku w Paczkowie.

Paczkowo

Właściciele

Wieś Paczkowo leży na wschód od Swarzędza, przy drodze nr 92 i linii kolejowej Poznań–Warszawa.

Najstarsza wzmianka o wsi znajduje się w dokumencie z 1329 r. i już w tym czasie podaje nazwę wsi w formie *Pacz-kowo*. Nazwa ma charakter dzierżawczy i pochodzi od imienia *Paczek* będącego formą pochodną od imienia *Pakośław*, ale występuje w różnej postaci, m.in.: *Pac-covo* (1422), *Paczcowo* (1428), *Pączkow* (1563). Od drugiej połowy XVIII wieku różne źródła, zawierają najczęściej nazwę wsi w formie *Paczkowo*.

Paczkowo było od zarania własnością kościelną, a ściślej, należało do prepozyta (proboszcza) kapituły katedralnej. Beneficjum prepozyta przechodziło na dożywotnią własność każdego kolejnego duchownego, który piastował tę godność. Niektórzy

Dwór w 2010 roku (fot. Antoni Kobza)

znani są z dokumentów, które przetrwały do czasów współczesnych i byli to pałaci: Jan (1316), (Andrzej (1329), Trojan (1376), Wojciech (1428), Piotr Myszkowski, Jan Kochanowski (do 1574 r.), a po nim Jan Powodowski. Folwark i cała wieś były często oddawane przez właściciela (aktualnego prepozyta) w dzierżawę.

W XVIII wieku dzierżawcami byli m.in. Józef Trzciński (1777 r.) oraz Michał i Teresa (z Nagórskich) Grzywińscy.

Po konfiskacie kościelnych majątków ziemskich przez pruskiego zaborcę, ok. 1796 r., Paczkowo włączono do państwowej domeny (ekonomii) poznańskiej, która starała się sprzedać dobra, oddając je w międzyczasie w dzierżawę.

W latach 1802-1808 wieś dzierżawił Paweł Brudzewski (1751-1808), a po jego śmierci spadkobierczynią była wdowa Salomea z Rochembachów Brudzewska, primo voto Włostowska oraz nieletnie dzieci (po P. Brudzewskim).

Salomea Brudzewska po raz trzeci wyszła za mąż za Dionizego Podgórskiego, który stał się współdzierżawcą Paczkowa, aż do 1818 r. Po wygaśnięciu dzierżawy majątek nadal był własnością skarbu państwa i zarządzany był przez domenę poznańską. W latach 1831-1833 przeprowadzono w Paczkowie reformą rolną i parcelację majątku ziemskiego. Obok mniejszych działów ziemi, z folwarku wydzielono tzw. główne gospodarstwo chłopskie o powierzchni blisko 255 morgów (ok. 65 ha), które w późniejszych latach rozwinęło się w ponad stu hektarowy folwark.

W 1833 r. ziemię głównego gospodarstwa, zwanego także „posadą główną”, zakupił na licytacji rolnik niemiecki Celestyn Gaertig, który zakupił także miejscową karczmę z gospodarstwem rolnym o powierzchni 114 morgów (ok. 29 ha). Dość wcześniej – około 1843 r. – nie wiadomo w jakich okolicznościach, gospodarstwo główne czyli praktycznie folwark, przeszło znowu na własność państwa i włączono je do ekonomii swarzędzkiej utworzonej w 1836 r.

Przed 1859 r. majątek, prawdopodobnie od ekonomii swarzędzkiej, wykupił Józef Akoliński (1804-1869) z żoną Agnieszką zmarłą w 1868 r. Po ich śmierci folwark

Dwór w zimowej szacie – 1977 r. (fotograf nieznan)

Zachodnia elewacja dworu
(*fot. Antoni Kobza*)

odziedziczyli dwaj synowie, którzy trzymali ziemię do 1875 lub 1876 r. Prawdopodobnie w tym czasie, folwark o rozległości 121 ha został sprzedany niemieckiemu rolnikowi Oskarowi Dietrichowi.

Na początku XX wieku, do rodziny Dietrichów wszedł Ernst Ludwig Jeske (1878-1944) żeniąc się z Margarete Charlotte, córką Oskara. Ze względu na wysokie plony uzyskiwane w uprawie łubinu, znany był w tej części Wielkopolski jako „łubinowy król”. Powiększył majątek do 230 ha, a dla córki Eriki, z okazji jej ślubu z Waldemarem Busse, kupił w 1931 r. majątek ziemski, z dworem w Skałowie. We wrześniu 1938 r., druga córka Jesków – Margarete poślubiła Karla Lode. Młoda para zamieszkała we dworze w Paczkowie z Jeskami.

Po śmierci Ernesta Jeske majątek odziedziczyła wdowa, która posiadała majątek do stycznia 1945 r. W ucieczce przed nadchodzącym wschodnim frontem do Niemiec zachodnich pomagał im Wacław Tomczak, zaprzyjaźniony Polak, pracujący we dworze Jesków jako woźnica¹.

Margarete Charlotta Jeske była ostatnią osobą w szeregu właścicieli ziemskich w Paczkowie.

Po II wojnie światowej w 1952 r., z ziemi dawnego folwarku Jesków utworzono Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną, która działała m.in. pod kierownictwem Michała Szczęsnego, Osowskiego, Zalesińskiego, Stanisława Kalemby² i obecnie mgr inż. Czesław Kłaczewicz. RSP w Paczkowie jest jedną z nielicznych spółdzielni rolniczych, które

przetwały kryzys gospodarczy i przemiany polityczne w Polsce lat 1989-1991.

Dwór

Pierwotny dwór, to znaczy siedziba właścicieli ziemskich, mieścił się przy obecnej ulicy Szkolnej w prostym, parterowym budynku z nie otynkowanej cegły, kryty dachówką. Powstał prawdopodobnie u schyłku lat siedemdziesiątych XIX wieku. Mieszkali w nim Dietrichowie i Jeskowie do momentu wybudowania nowego obiektu usytuowanego bliżej gospodarstwa folwarcznego. W starym budynku będącym siedzibą Jesków, mieszkała jeszcze przez długie lata gospodarska rodzina Bartkowiaków (1999).

Plany budowy nowej siedziby właścicieli folwarku pojawiły się przed ślubem Ernesta Ludwiga Jeske z Magaretą Charlottą Dietrich w 1904 r. Nowy dwór postawiono w latach 1905-1907 w stylu modnej wówczas w Niemczech secesyjnej willi. Trójkątne szczyty ozdobiono pionowymi deskami imitującymi konstrukcję szkieletową, którą Niemcy darzyli szczególnym sentymentem.

Zasadniczo parterowy budynek, kryty pod wielopołaciowym, mansardowym dachem piętro, z pokojami posiadającymi różne wystawki i powiekowe okna. Od strony północnej znajduje się niewielki balkon usytuowany nad oryginalnym przedsionkiem z głównym wejściem, do którego prowadzą kilkustopniowe schody. Dwór otoczony był niezbyt rozległym parkiem zachowanym w niewielkim fragmencie do dzisiaj.

Po wkroczeniu wojska niemieckiego we wrześniu 1939 r. do wsi, w piwnicach dworu przetrzymywani byli aresztowani Polacy: Szczepan Tadysiak, Andrzej Bzowy, 16-letni Mroziński i inni. Biciem i torturami Niemcy starali się wydobyć od Polaków informacje o bronii rzekomo ukrytej we wsi przez wycofujących się żołnierzy polskich³.

³ Mrozińskiego hitlerowcy zamęczyli w więzieniu w Poznaniu.

Ernest Jeske oraz jego syn starali się chronić ludzi zatrudnionych w folwarku. Na przykład Józef Strojny, walczący w kampanii wrześniowej jako żołnierz armii „Poznań”, dostał się do niewoli, ale dzięki staraniom Jesków został zwolniony z obozu jenieckiego i powrócił do rodziny w Paczkowie.

Po zakończeniu działań wojennych, ziemi folwarczną rozparcelowano między dotychczasowych robotników rolnych. W 1952 r. parcelanci założyli rolniczą spółdzielnię i otrzymali mieszkania służbowe we dworze.

Najpierw, w siedzibie Jesków, w latach 1948-1952 mieścił się Instytut Chorób Pszczelich, który potem przeniesiono do Nowej Wsi pod Swarzędzem.

Ze względu na ciasnotę panującą w szkole, w 1958 r. na wniosek Zygmunta Szymańskiego, kierownika i nauczyciela szkoły w Paczkowie, budynek dworu przyznano szkole jako dodatkowe miejsce do nauki. Mieszkającym w nim pracownikom RSP, w zamian za wyprowadzenie się, za oferowano korzystne pożyczki oraz działki budowlane na terenie wsi.

Od 2004 r. w dawnym dworze mieścił się Zespół Szkół składający się ze Szkoły Podstawowej i Gimnazjum. W 2013 r. w Paczkowie oddano do użytku nowoczesną szkołę i podworski budynek szkolny stał się niepotrzebny.

Plany zagospodarowania obiektu ze względu na wysokie koszty oraz trudną, obecną sytuację gospodarczą, stały się nieaktualne i opustoszały dwór niszczał. W 2023 r. Rada Miejska w Swarzędzu zdecydowała o wykorzystaniu dawnego dworu na organizację siedziby Zakładu Aktywizacji Zawodowej w Paczkowie. Zakład będzie prowadzony przez Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi w Puszczykowie.

Antoni Kobza

¹ List dra Ernesta-Jürgena Lode do autora z dnia 22 kwietnia 2020 r., Woldegk, Niemcy.

² Stanisław Kalemby ur. 25 października 1947 r., inżynier, poseł na Sejm Rzeczypospolitej siedmiu kolejnych kadencji, w lipcu 2012 r. został powołany przez prezydenta RP Bronisława Komorowskiego na stanowisko ministra rolnictwa i rozwoju wsi. 13 marca 2014 r. podał się do dymisji.